

Loonkosten en prijzen

3. Loonkosten en prijzen

De forse toename van de werkgelegenheid in België hing samen met de zeer matige groei van de loonkosten. In 2016 namen de uurloonkosten in de private sector zelfs licht af. Met 1,8% bleef de inflatie daarentegen hoog, wat contrasteert met de beperkte prijsstijgingen in de overige landen van het eurogebied.

3.1 Loonkostenmatiging en taxshift sorteren effect

De voorbije jaren werden verschillende maatregelen genomen om de toename van de loonkosten te beperken en de lasten op arbeid te verlagen, zowel voor

TABEL 7 UURLOONKOSTEN IN DE PRIVATE SECTOR DAALDEN IN 2016
(voor kalenderinvloeden gezuiverde gegevens; veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar, tenzij anders vermeld)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016 r
Loonkosten in de private sector						
Brutolonen per uur	2,6	2,8	2,4	1,0	0,4	1,0
Conventionele lonen ⁽¹⁾	2,7	3,0	2,0	0,8	0,1	0,6
Reële conventionele aanpassingen	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0
Indexeringen	2,7	2,8	1,9	0,8	0,1	0,6
Loondrift en overige factoren ⁽²⁾	-0,1	-0,2	0,4	0,2	0,3	0,4
Werkgeversbijdragen ⁽³⁾	-0,5	0,1	0,1	0,1	-0,5	-1,3
Sociale zekerheid	0,1	0,0	0,0	0,0	-0,2	-1,1
Overige bijdragen ⁽⁴⁾	-0,5	0,1	0,1	0,1	-0,2	-0,3
Uurloonkosten in de private sector	2,1	3,0	2,4	1,1	0,0	-0,4
Idem, volgens economisch concept ⁽⁵⁾	2,1	3,0	2,4	1,0	-0,1	-0,3
<i>p.m. Loonkosten per eenheid product in de private sector</i>	2,3	3,5	2,3	-0,2	-1,1	-0,2
Idem, volgens economisch concept ⁽⁵⁾	2,3	3,5	2,3	-0,3	-1,1	-0,1
Uurloonkosten in de overheidssector	3,7	3,4	3,1	1,7	1,2	1,7
waarvan: Indexeringen	2,7	2,5	2,3	0,0	0,0	1,0
Uurloonkosten voor de gehele economie	2,4	3,1	2,6	1,2	0,2	0,1

Bronnen: FOD WASO, INR, RSZ, NBB.

(1) In de paritaire comités vastgelegde loonsverhogingen.

(2) Door de ondernemingen toegekende verhogingen en premies bovenop de centrale en sectorale collectieve overeenkomsten; loondrift als gevolg van veranderingen in de werkgelegenheidsstructuur en meetfouten; bijdrage tot de verandering van de loonkosten, in procentpunt.

(3) Bijdrage tot de verandering van de loonkosten als gevolg van de wijzigingen in de impliciete bijdragevoeten, in procentpunt.

(4) Niet aan de overheid betaalde werkelijke sociale bijdragen, waaronder premies voor groepsverzekeringen en pensioenfondsen of instellingen voor bedrijfspensioenvoorziening, en toegerekende bijdragen, met inbegrip van ontslagvergoedingen.

(5) De loonkosten volgens economisch concept stemmen niet overeen met de gegevens van de nationale rekeningen. Ze omvatten ook de bijdrageverminderingen voor de doelgroepen en de loonsubsidies, waardoor dit concept de werkelijke loonkosten voor de ondernemingen beter weergeeft.

werkgevers, werknemers als zelfstandigen. Hiermee beoogde de overheid het Belgische kostenconcurrentievermogen ten opzichte van de drie belangrijkste handelspartners te vrijwaren en het verschil tussen het bruto- en het nettoloon voor de werknemers te verkleinen; een hoger nettoloon draagt immers bij tot het ondersteunen van het arbeidsaanbod.

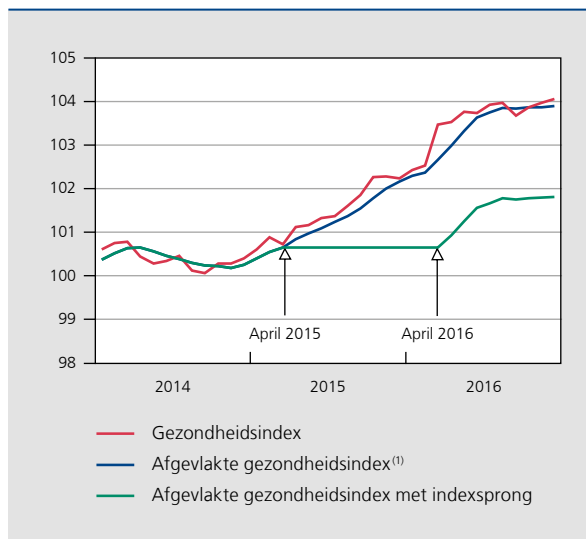
De stijging van de brutolonen per gewerkt uur in de private sector werd vooral getemperd doordat de conventionele loongroei aan banden werd gelegd en door de indexsprong. De regering bepaalde dat de reële conventionele lonen in 2016 mochten groeien met maximaal 0,5% van de brutoloonstijging (met inbegrip van alle lasten), en daarbovenop nog eens met 0,3% van de loonstijging in nettoterminen. In werkelijkheid blijken de conventionele lonen in 2016 nauwelijks te zijn verhoogd. Dit wijst erop dat deze marge, na de in het jaar voordien opgelegde bevrozing, waarschijnlijk op een ongebruikelijke manier werd ingevuld. Zo werd de nominale waarde van de maaltijdcheques in ongeveer een vijfde van de paritaire comités verhoogd, terwijl de bijdrage van de werknemers ongewijzigd bleef, wat voor het personeel een nettoloonstijging inhoudt. Een dergelijke loonaanpassing komt tot uiting in de loondrift. Deze looncomponent wordt overigens ook beïnvloed door structurele factoren die de samenstelling van de werkgelegenheid veranderen, zoals de veroudering van de beroepsbevolking, de stijging van het gemiddelde scholingsniveau en de tertiërisering van de economie.

De indexsprong was van toepassing vanaf april 2015. Hiertoe werd de officiële indexeringsmaatstaf – dat is het gemiddelde van de gezondheidsindex tijdens de afgelopen vier maanden – geblokkeerd tot wanneer hij met 2% was gestegen. In de praktijk schortte de indexsprong de werking van de loonindexering in de overheids- en de private sector op tot april 2016. Nadien traden de indexeringsmechanismen opnieuw in werking, maar doordat de toepassing ervan verschilt van het ene paritaire comité tot het andere, bleef de impact van de indexsprong in de rest van het jaar nog duidelijk voelbaar. Met 0,6% in de private sector, was het effect van de indexering in 2016 dan ook veel geringer dan de stijging van de afgevlakte gezondheidsindex, die 2,1% beliep.

De sociale bijdragen van de werkgevers leverden een sterk negatieve bijdrage aan de groei van de loonkosten in 2016, namelijk ten belope van –1,3 procentpunt. Dit hangt samen met de inwerkingtreding van een groot deel van de overheidsmaatregelen met effect op de sociale bijdragen van de werkgevers in het kader van de taxshift en het competitiviteitspact. Zo daalde het basistarief van de werkgeversbijdragen op 1 april 2016

GRAFIEK 36 IMPACT VAN DE TIJDELIJKE OPSCORTING VAN DE INDEXERINGSMECHANISMEN OP HET VERLOOP VAN DE REFERENTIE-INDEX VOOR DE LONEN

(indexcijfers, 2013 = 100)

Bronnen: ADS, NBB.

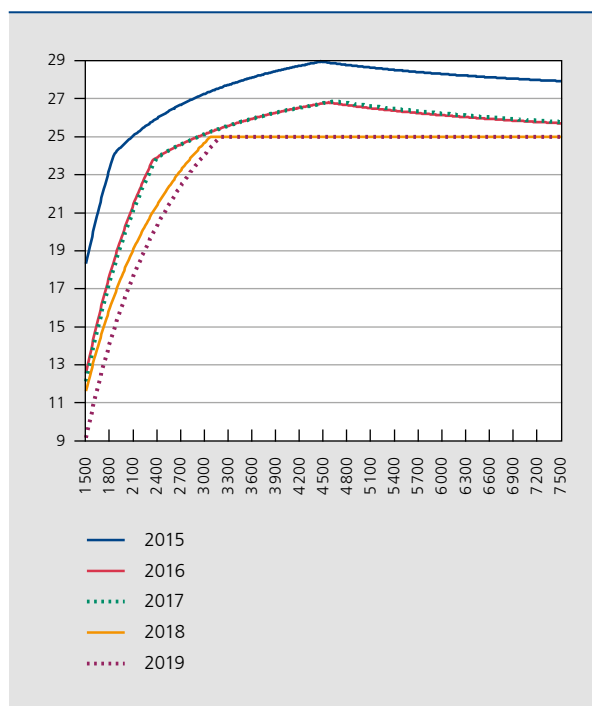
(1) Viermaandsgemiddelde van de gezondheidsindex.

van 24,92 tot 22,65%. Tevens werd de forfaitaire korting op de sociale bijdragen verlaagd (€ 438 in plaats van € 462,60). Ten slotte werd de ondergrens van de structurele bijdragevermindering voor de lage lonen verhoogd en de berekeningsparameter aangepast, waardoor het toepassingsgebied van deze maatregel werd uitgebreid. De algemene vrijstelling van de doorstorting van 1% van de bedrijfsvoorheffing in de marktsector werd vanaf 1 april omgezet in een vermindering van het basistarief van de werkgeversbijdragen. Daarenboven werd, met ingang van 1 januari 2016, de vrijstelling van de doorstorting van een deel van de bedrijfsvoorheffing voor nacht- en ploegenwerk verhoogd van 15,6% tot 22,8%, en die voor continuïteit van 17,8% tot 25%.

Als gevolg van deze maatregelen liep het werkelijke bijdragepercentage van de werkgevers aan de sociale zekerheid in 2016 aanzienlijk terug. Het daalde voor alle loonniveaus, maar voornamelijk voor de lage lonen. Overigens zal deze bijdragevoet nog verder afnemen in 2018 en 2019, wanneer extra maatregelen ten uitvoer worden gelegd in het kader van het competitiviteitspact en de taxshift. Volgens de resultaten van de loonstruc-tuurenquête betreffende het jaar 2014 ontving 3,6% van de werknemers een maandelijkse brutobezoldiging lager dan € 2 000 en voor 63% van hen was dat meer dan € 2 750.

GRAFIEK 37 TAXSHIFT VERLAAGT SOCIALE BIJDRAGEN VOOR ALLE LOONNIVEAUS

(werkelijk bijdragepercentage van de werkgevers aan de sociale zekerheid volgens loonniveau, in % van het maandelijks brutoloon)

Bron: raming NBB.

Naast de taxshift beïnvloedde ook de zesde staatshervorming het verloop van de loonkosten. Hoewel de doelgroepenverminderingen al vanaf 2014 werden geregionaliseerd, wijzigden de gewesten hun beleid ter zake pas in 2016. In Vlaanderen traden de nieuwe bijdrageverminderingen voor de doelgroepen in werking op 1 juli 2016. Ze zijn vooral gericht op werknemers van 55 jaar en ouder, alsook op werknemers van jonger dan 25 jaar of met een arbeidshandicap. In Brussel werd de bijdragevermindering voor oudere werknemers op 1 oktober aangepast; de rest van de herziening zou in 2017 volgen. De maatregelen zouden vooral betrekking hebben op jongeren, langdurig werkzoekenden en laaggeschoolden. In Wallonië is de hervorming gepland voor 2017. Ook daar zouden de verminderingen gericht zijn op langdurig werklozen, maar eveneens op werknemers van 55 jaar en ouder, alsook op laaggeschoolde jongeren.

Rekening houdend met alle socialebijdrageverminderingen en loonsubsidies die de loonkosten (volgens het economisch concept) beïnvloeden, zouden de uurloonkosten in de private sector in 2016 teruggelopen zijn met 0,3 % in totaal, een iets sterkere daling dan in 2015. Volgens het concept van de nationale rekeningen zou deze afname

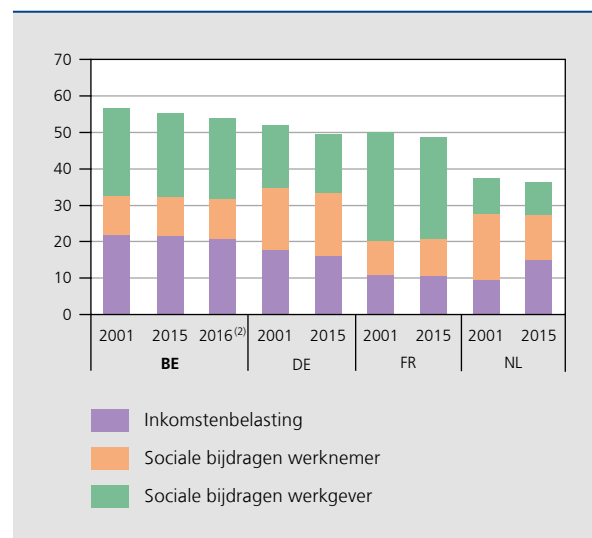
zelfs nog wat groter uitgevallen zijn, voornamelijk wegens de omzetting, in april 2016, van de algemene vrijstelling van de bedrijfsvoorheffing met 1 % in een algemene bijdragevermindering. Terwijl deze vrijstelling vroeger geregistreerd werd als een niet-productgebonden subsidie, waardoor ze in de nationale rekeningen niet werd opgenomen in de loonsom, wordt ze nu wel in rekening gebracht. Hierdoor wordt de jaar-op-jaarverandering van de loonkosten neerwaarts vertekend, hoewel deze methodologische verandering de werkelijke loonkosten voor de werkgevers niet beïnvloedt. Ondanks de lichte verschillen tussen deze concepten, geven ze beide aan dat de loonkosten op jaarbasis enigszins zijn afgenomen, wat uitzonderlijk is.

Aangezien de loonkosten in de overheidssector wel omhooggingen, namen de uurloonkosten in de economie als geheel in zeer geringe mate toe, namelijk met 0,1 % op jaarbasis.

De lagere loonkosten voor de werkgevers betekenen echter niet dat het nettoloon van de werknemers eveneens terugliep. Het nettoloon steeg in 2016 integendeel door een wijziging van de fiscale werkbonus, een verhoging van de forfaitaire aftrekbare beroepskosten en van de belastingvrije som, alsook door een hervorming van de belastingschijven. Met ingang van het

GRAFIEK 38 BELGIË HEEFT NOG STEEDS EEN GROTE BELASTINGWIG⁽¹⁾ IN VERGELIJKING MET DE LIDSTATEN VAN DE EU EN DE BUURLANDEN

(heffingen op het inkomen uit arbeid, in % van de arbeidskosten voor de werkgever)

Bronnen: EC, OESO, NBB.

(1) Ondernemingen met ten minste tien werknemers, voor een alleenstaande zonder kinderen die een gemiddeld loon verdient. In deze vergelijking wordt geen rekening gehouden met de loonsubsidies.

(2) Voorlopige raming voor België in 2016.

inkomstenjaar 2016 (aanslagjaar 2017) wordt de ondergrens van de inkomensschijf waarop 30 % belasting wordt geheven geleidelijk verhoogd en vanaf inkomstenjaar 2018 verdwijnt deze tariefschijf helemaal. Het bedrag van de forfaitaire beroepskosten, dat in 2015 reeds was omhooggegaan, werd begin 2016 nogmaals stevig opgetrokken. Ook de fiscale werkbonus, een belastingvermindering voor werknemers met een laag loon, werd opnieuw verhoogd, nadat hij in 2015 al was toegenomen.

Al met al neemt de belastingwig, dit is het verschil tussen de totale loonkosten voor de werkgever en het nettoloon voor de werknemer, als gevolg van deze maatregelen verder af. Niettemin zou ze in 2016 in België groter zijn gebleven dan in de buurlanden.

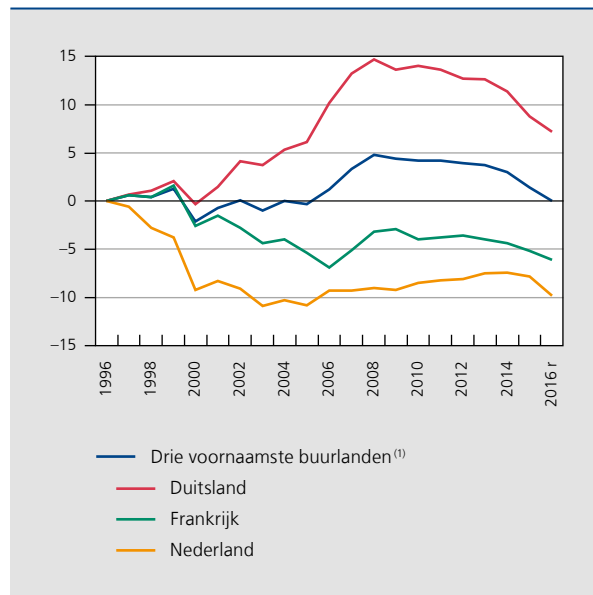
De sinds 1996 gecumuleerde loonkostenhandicap is in 2016 verdwenen

Voor België, een open economie waarvan de drie grootste buurlanden ook de drie belangrijkste handelspartners zijn, is het belangrijk dat de loongroei niet te sterk afwijkt van de gemiddelde loonstijging in Duitsland, Frankrijk en Nederland. Volgens het secretariaat van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) was de stijging van de uurloonkosten in België tussen 1996 en 2005 al bij al vergelijkbaar met het gemiddelde verloop in de drie buurlanden. Daarna ontstond een loonkostenhandicap, tot maximaal 4,8 % in 2008. Sindsdien is de loonkostenhandicap gestaag verkleind en in 2016 uiteindelijk zelfs helemaal verdwenen: volgens de verschillende door de CRB gehanteerde ramingen beliep hij $-0,2$ à $0,0$ %. Dit is grotendeels het gevolg van de loonmatigingsmaatregelen die door de overheid werden opgelegd. Aangezien de sociale partners sinds 2010 geen akkoord meer konden bereiken over de loonnorm, die het verloop van de conventionele lonen bepaalt, heeft de regering deze norm immers zelf vastgesteld.

Deze door de wet bepaalde, gemiddelde maatstaf verhult overigens dat er in die periode een loonkostenvoordeel

GRAFIEK 39 UURLOONKOSTENHANDICAP VAN BELGIË VERDWEEN IN 2016

(gecumuleerde verschillen sinds 1996 in termen van uurloonkosten in de private sector t.o.v. de drie voornaamste buurlanden, in %)

Bronnen: CRB, NBB.

(1) Gewogen gemiddelde op basis van de relatieve omvang van het bbp.

werd opgebouwd ten opzichte van Frankrijk en Nederland, terwijl de Belgische ondernemingen tegenover Duitsland nog steeds met een duidelijke loonkostenhandicap te kampen hebben.

Om toekomstige ontsporingen van de loonkostenontwikkeling ten opzichte van de drie buurlanden te vermijden, heeft de federale regering in het najaar van 2016 een wetsontwerp opgesteld waarin een aantal wijzigingen worden voorgesteld aan de bestaande wet tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen uit 1996 (zie Kader 3).

Kader 3 – Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen

In 1996 werd de wet tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen goedgekeurd. Met deze wet beoogde de federale overheid het loonkostenverloop af te stemmen op dat van de drie voornaamste handelspartners, met name Duitsland, Frankrijk en Nederland. Tijdens de periode 2005-2008 werd niettemin een loonkostenhandicap opgebouwd, die pas in 2016 kon worden weggewerkt. In de praktijk bleek derhalve dat de wet niet altijd volstond om een ontsporing van de loonkosten te voorkomen. Daarom stelde de federale regering in 2016 een aantal aanpassingen voor, die nader werden omschreven in een wetsontwerp dat ter goedkeuring aan het Parlement werd voorgelegd.

In dat ontwerp gelden dezelfde basisprincipes als in de wet van 1996. Zo blijft de gemiddeld in de drie belangrijkste buurlanden verwachte nominale loonstijging de referentie voor de bepaling van de maximale loontoename, onderhandelen de sociale partners nog altijd over de loonnorm en blijven de automatische indexeringsmechanismen behouden. Indien de loonhandicap echter zo groot zou worden dat hij, volgens de op dat moment beschikbare vooruitzichten, niet meer binnen de twee jaar zou kunnen worden weggewerkt, zal de regering, met inachtneming van het advies van de sociale partners, maatregelen kunnen nemen, en zou de indexing eventueel beperkt kunnen worden.

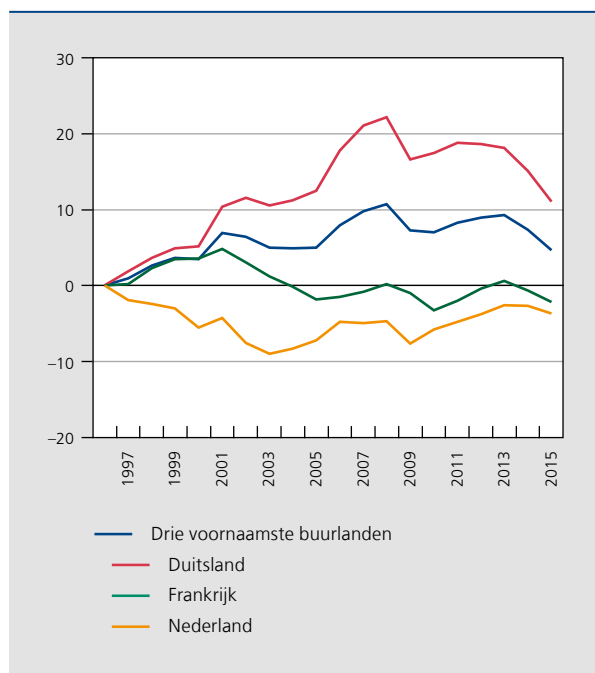
De grootste aanpassing betreft de berekeningswijze voor de tweejaarlijkse bepaling van de maximale marge voor de reële loonkostengroei. Voortaan moet de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB), behalve met de verwachte nominale loonkostenontwikkeling in de buurlanden en de voorziene indexing in België, ook rekening houden met een correctieterm en een veiligheidsmarge. De correctieterm zal de onderhandelingsmarge vergroten wanneer (een deel van) de veiligheidsmarge uit de vorige onderhandelingen overbodig bleek of indien een loonkostenvoordeel blijkt te bestaan. Indien er daarentegen sprake is van een loonkostenhandicap, zal de correctieterm de beschikbare marge drukken. De veiligheidsmarge wordt dan weer ingebouwd om rekening te houden met fouten in de vooruitzichten betreffende de verwachte nominale loonkostenontwikkeling in de buurlanden en de indexing in België en zal minimaal 0,5 procentpunt belopen. Door deze aanpassingen zou de maximale marge automatisch worden gecorrigeerd indien de loonkostenontwikkeling in de buurlanden wordt overschat en/of de inflatie in België onderschat, zodat de loonkosten niet langdurig kunnen ontsporen ten opzichte van de drie buurlanden.

Bij de berekening van de beschikbare marge mag geen rekening worden gehouden met de loonsubsidies, noch met de lastenverlagingen uit de taxshift die groter uitvallen dan de verminderingen uit het competitiviteitspact. Daarnaast moet de CRB niet alleen de sedert 1996 opgebouwde uurloonkostenhandicap berekenen, maar eveneens de historische handicap, dit is de loonkostenhandicap die werd opgebouwd ten opzichte van de drie buurlanden vóór de wet van 1996 in werking trad. Zolang deze historische handicap niet tot nul is herleid, zullen verminderingen van de sociale bijdragen voor een deel automatisch gebruikt worden om dit verschil weg te werken.

De aanpassingen aan de wet van 1996 hebben belangrijke gevolgen voor de berekening van de loonkostenhandicap en bijgevolg voor de onderhandelingsmarge van het sociaal overleg. Zo valt de uurloonkostengroei in 2016 hoger uit wanneer geen rekening mag worden gehouden met de bijdrageverminderingen als gevolg van de taxshift. Het wetsontwerp bepaalt bovendien dat de CRB in zijn technische verslagen eveneens een absolute loonkostenhandicap moet berekenen, die het loonniveau in België vergelijkt met de buurlanden, alsook een absolute handicap die het verschil in productiviteit in rekening brengt. Daarnaast dient ook een loonkostenhandicap berekend te worden die rekening houdt met alle verminderingen van de sociale bijdragen en loonsubsidies sinds 1996 in België en in de buurlanden. De sociale partners zullen tijdens de loononderhandelingen ook met deze handicaps rekening moeten houden. Net als in de vorige wet blijft de referentie-loonkostenhandicap echter het sedert 1996 opgebouwde verschil in uurloonkostengroei. De loonnorm die wordt overeengekomen door de sociale partners, zal overigens bindend worden vastgesteld in een cao van de Nationale Arbeidsraad (NAR), waardoor hij een sterke juridische waarde krijgt en een overschrijding gerechtelijk kan worden bestraft.

GRAFIEK 40 **HANDICAP INZAKE LOONKOSTEN PER EENHEID PRODUCT⁽¹⁾ NEEMT AF SINDS 2014**

(gecumuleerde verschillen sinds 1996 voor de bedrijvensector⁽²⁾ in België, in %)

Bron: EC.

- (1) Een positief teken impliceert dat de loonkosten per eenheid product in België sneller toenemen dan gemiddeld in de drie belangrijkste buurlanden.
(2) De bedrijvensector bestaat uit de NACE-bedrijfstakken B tot en met N en omvat aldus de industrie, de bouwnijverheid en de marktdiensten. Hij kan worden beschouwd als een proxy van de private sector.

In januari 2017 legde de CRB, op basis van die nieuwe bepalingen, de maximale marge die beschikbaar is voor reële loonsverhogingen tijdens de periode 2017-2018, vast op 1,1 %. Die marge werd overgenomen in het ontwerp van centraal akkoord dat door de sociale partners werd gesloten. In het wetsontwerp wordt ook bepaald dat de CRB het historische verschil inzake loonkosten, namelijk het verschil in 1996, dient te berekenen. Bij het afsluiten van dit Verslag was deze berekening nog niet verricht.

De loonkostenhandicap, die tot op heden als referentie gebruikt wordt bij de loononderhandelingen, houdt geen rekening met het productiviteitsverloop. Dat laatste

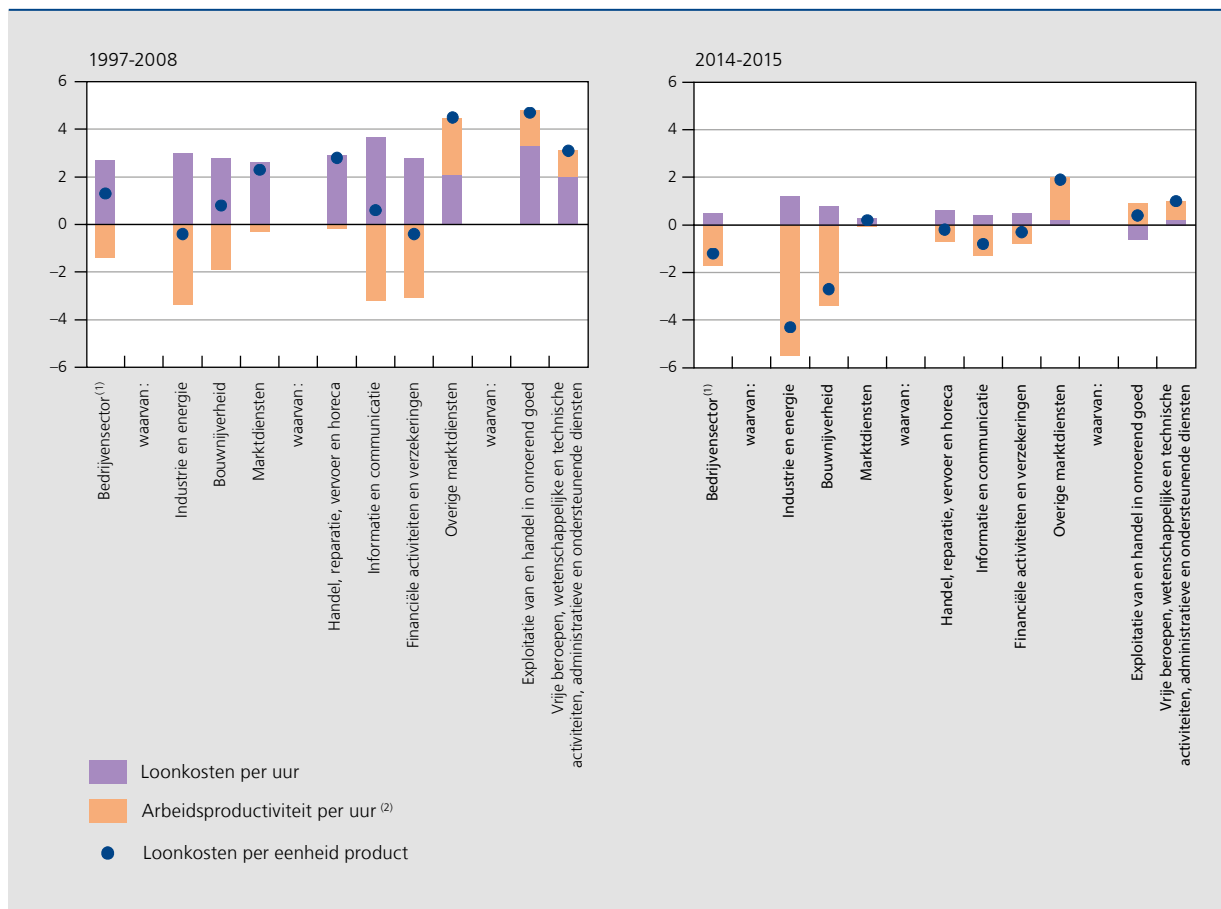
vormt evenwel een belangrijke factor voor de beoordeling van de loonkostengroei. Vanuit economisch oogpunt kan een snellere stijging van de uurloonkosten immers aanvaardbaar zijn, indien ze grotere productiviteitswinsten weerspiegelt. De beide ontwikkelingen worden in rekening gebracht bij de loonkosten per eenheid product. In België waren deze kosten in 2014 en 2015 afgenomen en in 2016 bleven ze stabiel. De loonkostenhandicap inzake loonkosten per eenheid product liep verder terug, doordat de stijging in de buurlanden groter uitviel dan in België. De sinds 1996 opgebouwde loonkostenhandicap is echter nog niet volledig verdwenen; hij is evenwel volledig te wijten aan de ongunstige ontwikkeling ten opzichte van Duitsland.

Desalniettemin blijft ook het verloop van de uurloonkosten een belangrijke indicator. Ondernemers kunnen ontsporende uurloonkosten immers trachten te compenseren via investeringen die de kapitaalintensiteit verhogen en zo de benodigde arbeidskrachten in het productieproces verminderen. Een dergelijke ingreep zou de loonkosten per eenheid product weliswaar sterk doen dalen, maar tevens een negatieve impact hebben op de werkgelegenheid.

Wanneer het verloop van de loonkosten per gewerkt uur en per eenheid product in de Belgische bedrijvensector tijdens de recente periode van sterke loonmatiging wordt vergeleken met dat van de periode 1997-2008 – in 2009 werden de eerste loonmatigingsmaatregelen genomen en deze gingen gepaard met aanzienlijke verminderingen van de sociale bijdragen, waardoor de vergelijking vanaf dan vertekend zou kunnen zijn – blijkt hoe doeltreffend het loonmatigingsbeleid is geweest voor de loonkostengroei in alle bedrijfstakken. Van 1997 tot 2008 was de gemiddelde jaarlijkse toename van de uurloonkosten en de loonkosten per eenheid product immers in zowat alle bedrijfstakken veel groter dan gemiddeld in 2014 en 2015. Voor de bedrijvensector als geheel stegen de loonkosten per eenheid product in de periode 1997-2008 gemiddeld op jaarbasis nog met 1,3 %, terwijl ze in 2014 en 2015 gemiddeld met 1,2 % per jaar terugliepen. Deze daling was toe te schrijven aan de afname in de industrie en de bouwnijverheid, als ook aan de uitgesproken vertraging van de loonkosten per eenheid product in de marktdiensten, dankzij de nagenoeg stabiele uurloonkosten.

GRAFIEK 41 LOONKOSTEN NAMEN AF IN DE MEESTE BRANCHES VAN DE BEDRIJVENSECTOR

(gemiddelde groei op jaarbasis, in %)

Bronnen: EC, INR, NBB.

(1) De bedrijfssector bestaat uit de NACE-bedrijfstakken B tot en met N en omvat aldus de industrie, de bouwnijverheid en de marktdiensten. Hij kan worden beschouwd als een proxy van de private sector.

(2) Een positief teken impliceert dat de arbeidsproductiviteit in België daalt.

3.2 De aanhoudend hoge inflatie in België

De diensteninflatie bleef hoog in België, in tegenstelling tot elders in het eurogebied

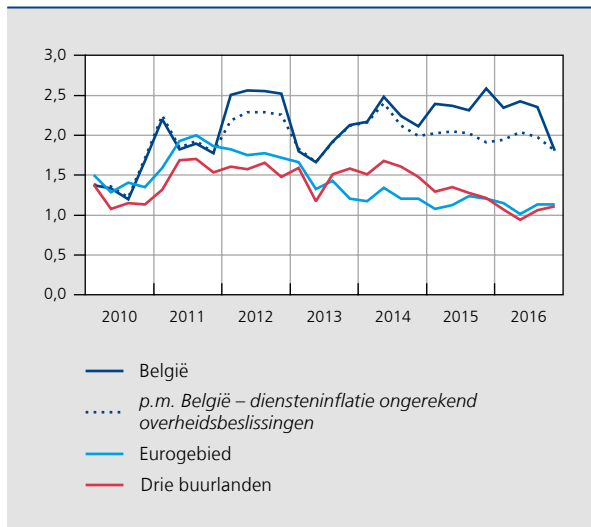
De loonkosten maken in veel ondernemingen een aanzienlijk deel van de totale productiekosten uit en kunnen dus een belangrijke factor vormen bij de prijszetting. Het beleid van loonmatiging dat gedurende verscheidene jaren werd gevoerd, zou derhalve het prijsverloop in België moeten temperen. Dit zou in het bijzonder moeten gelden voor de dienstenprijzen, aangezien de loonkosten bij de diensten een groter deel van de productiekosten vertegenwoordigen dan voor andere componenten van de prijsindex. Niettemin bleven de prijsstijgingen in de dienstensector onafgebroken hoog in België.

De diensteninflatie beliep 2,2 % in 2016 en leverde aldus een bijdrage van 0,9 procentpunt aan de totale inflatie, die 1,8 % bedroeg. De twee voorgaande jaren waren de dienstenprijzen in vrijwel hetzelfde tempo gestegen, namelijk met 2,4 % in 2015 en 2,2 % in 2014. In de buurlanden, daarentegen, vielen de stijgingen van die prijzen systematisch lager uit en vertraagden ze verder: in 2014 en 2015 beliepen ze respectievelijk 1,6 en 1,3 % en in 2016 liep de stijging nog terug tot 1 %. Ook in het eurogebied schommelde de diensteninflatie in 2016 rond 1 %. Tegen die achtergrond werd medio 2016 een werkgroep opgericht, bestaande uit experts van het Federaal Planbureau, de FOD Economie en de Bank, om de oorzaken van de hoge diensteninflatie in België te onderzoeken. In 2017 moet die groep verslag uitbrengen bij de minister van Economie.

De kosten van ondernemingen uit de dienstenbranches worden niet alleen sterk bepaald door de loonkosten,

GRAFIEK 42 DIENSTENINFLATIE BLIJFT HOOG IN BELGIË, MAAR VERTRAAGT IN DE DRIE BUURLANDEN EN IN HET EUROGEBIED

(veranderingen op jaarbasis in %)

Bronnen: EC, NBB.

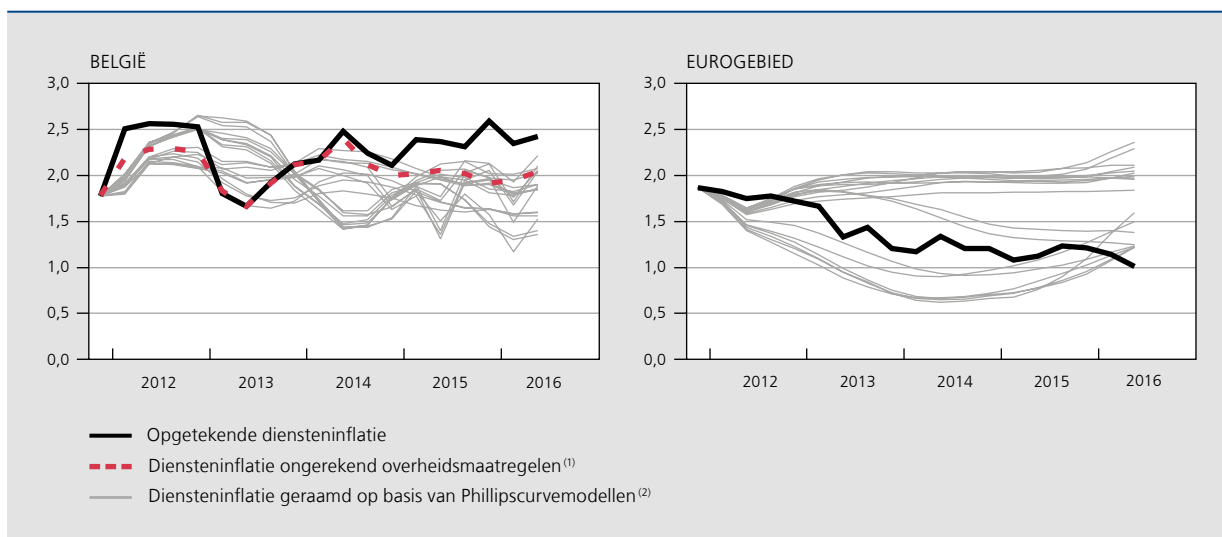
maar ook – zoals in andere bedrijfstakken – door de prijzen van (al dan niet ingevoerde) intermediaire consumptiegoederen. Voorbeelden zijn brandstoffen, die

een belangrijke input vormen bij transportdiensten, en voedingsmiddelen in de horeca. Ook de door de bedrijven gehanteerde winstmarges beïnvloeden de verkoopprijs. Deze marges hangen onder meer samen met de intensiteit van de concurrentie: hoe sterker deze is, hoe scherper de consumentenprijs moet worden vastgesteld, waardoor de winstmarges van de ondernemingen worden gedrukt. De conjunctuurtoestand speelt daarbij eveneens een rol: over het algemeen neemt de inflatie toe tijdens een periode van hoogconjunctuur, door de grotere vraag naar consumptiegoederen, maar ook door een sterkere opwaartse druk op de lonen. Tot slot hebben ook overheidsbeslissingen een aanzienlijke impact op de prijsvorming voor bepaalde diensten.

Gelet op de hoge diensteninflatie in België, is het aangegeven een gedetailleerd onderzoek van het verloop van die prijzen te verrichten. Hiertoe wordt gebruikgemaakt van Phillipscurven, die het verband tussen macro-economische conjunctuurvariabelen en de prijsstijgingen weergeven. Telkens wordt de diensteninflatie geschat door een model te gebruiken met drie macro-economische variabelen. De conditionele voorspellingen van de diensteninflatie die daaruit voortvloeien vanaf 2012 – dit is het jaar waarin de Belgische diensteninflatie begon af te wijken van die in de buurlanden en in het eurogebied – wijzen erop dat de

GRAFIEK 43 DIENSTENINFLATIE LIGT IN BELGIË, ANDERS DAN IN HET EUROGEBIED, HOGER DAN VOORSPELD OP BASIS VAN MACRO-ECONOMISCHE VARIABLEN

(veranderingen op jaarbasis in %)

Bronnen: ECB, NBB.

(1) Raming van het verloop van de diensteninflatie, ongerekend de volgende overheidsmaatregelen: de verhoging van de riolerings tarieven in januari 2012, januari 2014 en januari 2015, de verhoging van de tarieven van afvalophaling in mei 2014 en mei 2015, de btw-verhoging op tv-abonnementen in januari 2012, de btw-plicht voor notarissen vanaf januari 2012, de verhoging van de tarieven voor medische diensten door de harmonisering van het remgeld bij specialisten in januari 2015, en de verhoging van het inschrijvingsgeld voor het hoger onderwijs in Vlaanderen in oktober 2015.

(2) Diensteninflatie die wordt verkregen op basis van Phillipscurvemodellen, waarvoor verschillende specificaties werden geraamd die gebruikmaken van de volgende variabelen: loonkosten per eenheid product (waarin, naast de loonkosten per uur, ook de productiviteit in aanmerking wordt genomen) in de dienstensector, bbp naar volume, invoerprijzen van de concurrenten buiten het eurogebied, diensteninflatie uit het verleden, consumentenvertrouwen, olieprijs, werkloosheidsgraad en investeringen naar volume. De gegevens hebben betrekking op de periode van het eerste kwartaal van 1998 tot het tweede kwartaal van 2016. De conditionele voorspelling van de diensteninflatie start in het eerste kwartaal van 2012.

opgetekende diensteninflatie in België sinds eind 2014 veel hoger ligt dan wordt voorspeld op basis van de macro-economische context. De determinanten die in het verleden een groot deel van de diensteninflatie verklaarden, zijn sindsdien dus niet langer van toepassing. Deze conclusie geldt overigens ook indien de conditionele voorspelling ingaat vanaf 2009, dit is aan het begin van de periode van loonmatiging. Er zijn dus andere factoren dan de economische context die ervoor gezorgd hebben dat de diensteninflatie de laatste jaren uitermate hoog is geweest.

Het sinds 2012 opgetekende diensteninflatieverschil tussen België en de buurlanden of het eurogebied is niet enkel toe te schrijven aan 'te sterke' prijsstijgingen in België. Een soortgelijke analyse voor het eurogebied wijst immers uit dat de werkelijke diensteninflatie daar veeleer laag uitvalt in vergelijking met de voorspellingen op basis van de macro-economische modellen. De spreiding van de ramingen voor het eurogebied is weliswaar groot, zodat de desbetreffende resultaten minder betrouwbaar zijn.

De hogere diensteninflatie in België is onder meer toe te schrijven aan de indexering van bepaalde dienstenprijzen op basis van het verloop van de consumptieprijsindex of een andere prijsindicator. Die prijzen worden eenmaal of meermaals per jaar aangepast, en meestal op vaste momenten. Het gaat bijvoorbeeld om de indexering van huurgelden, tarieven van openbaar vervoer en premies voor brandverzekeringen. Een dergelijke indexatie op basis van het recente prijsverloop creëert een vorm van inflatiepersistentie. Deze mechanismen hadden, wegens de lagere inflatie in 2014 en 2015, moeten leiden tot een afname van de inflatie van die diensten. Dat was echter maar in beperkte mate het geval.

Bovendien verhoogden enkele belangrijke telecomoperatoren in februari 2015 en begin 2016 hun tarieven, waardoor de inflatie in die categorie opliep tot gemiddeld 4,2% in 2016. Aangezien deze categorie een aandeel van 6,5% heeft in de diensten, droeg ze voor 0,3 procentpunt bij tot de diensteninflatie. In het verleden had ze deze afgeremd, zij het in mindere mate dan in de drie buurlanden: van 2012 tot 2016 beliep de bijdrage van telecommunicatie tot het stijgingstempo van de dienstenprijzen gemiddeld -0,04 procentpunt in België, tegen -0,19 procentpunt in de buurlanden.

Ook overheidsmaatregelen hadden een aanzienlijke impact op de diensteninflatie. In 2016 leverde de stijging van het inschrijvingsgeld voor het hoger onderwijs in Vlaanderen (0,6% van de consumptiekorf van de gezinnen) tot en met september een belangrijke bijdrage van 0,4 procentpunt tot de diensteninflatie. De accijnsverhogingen op alcohol en de invoering van de zogenoemde gezondheidstaks

op frisdranken, maatregelen die werden genomen in het kader van de taxshift, hebben de prijsstijgingen in cafés en restaurants nog verder opgevoerd tot 3,2%, tegen 2,7% in 2015. Hoogstwaarschijnlijk stegen de prijzen in de horeca ook door de verplichting om vanaf januari 2016 een witte kassa te gebruiken, maar de impact van deze laatste maatregel kan moeilijk worden afgezonderd van andere prijsaanpassingen. De restaurants en cafés, die een aandeel van 6,4% hebben in de consumptiekorf, leverden in 2016, net als in de voorgaande jaren, de grootste bijdrage tot de diensteninflatie. Deze beliep ongeveer 0,5 procentpunt, tegen 0,4 procentpunt in 2015.

Tijdens de voorgaande jaren hadden een aantal overheidsmaatregelen de diensteninflatie reeds doen toenemen. Zo werden de indirecte belastingen op bepaalde diensten in 2012 verhoogd, net als de tarieven voor riolering in 2014 en 2015 en die voor medische diensten in 2015.

Indien alle voornoemde maatregelen buiten beschouwing worden gelaten, sluit het prijsverloop in de

TABEL 8 GERAAMDE IMPACT VAN EEN AANTAL OVERHEIDSMATREGELEN OP DE TOTALE INFLATIE (in procentpunt)

	2014	2015	2016
Door de taxshift beïnvloede categorieën ⁽¹⁾			
Levensmiddelen	0,1	0,1	0,2
Tabak	0,1	0,1	0,1
Frisdrank	0,0	0,0	0,0
Alcoholische dranken	0,0	0,0	0,1
Energie	-0,3	0,0	0,3
Btw op elektriciteit	-0,3	0,0	0,2
Motorbrandstoffen	0,0	0,0	0,1
Invloed van andere overheidsmaatregelen op de inflatie ⁽²⁾			
Elektriciteit	0,0	0,1	0,4
Inschrijvingsgeld hoger onderwijs in Vlaanderen	0,0	0,0	0,1
Harmonisering remgeld van specialisten medische diensten	0,0	0,1	0,0
Verhoging tarieven afvalophaling en riolering	0,0	0,1	0,0
Totaal	0,1	0,4	1,0

Bronnen: EC, NBB.

(1) De taxshift werd eind 2015 aangekondigd en had betrekking op alle vermelde categorieën. Voor sommige ervan werden echter al eerder maatregelen getroffen, die dan ook in deze tabel werden opgenomen.

(2) Niet-exhaustieve lijst van maatregelen. De tabel bevat enkel de maatregelen met een impact van ten minste 0,1 procentpunt op de totale inflatie.

dienstenbranches beter aan bij de geschatte Phillipscurven, maar ligt het nog steeds hoger dan kan worden verwacht op basis van het merendeel van de specificaties. Het lijkt er derhalve op dat de diensteninflatie, ongerekend de impact van overheidsbeslissingen, in België voortdurend rond 2 % schommelt, onafhankelijk van de macro-economische context. Dit kan deels verband houden met het feit dat dienstenondernemingen minder onderhevig zijn aan binnen- en buitenlandse concurrentie dan bedrijven uit andere bedrijfstakken.

Het verslag dat de werkgroep aan de minister van Economie moet uitbrengen, zal een diepgaander analyse geven van de oorzaken van de hogere diensteninflatie in België. Daarbij zal onder meer worden ingegaan op de telecom-sector en de restaurants en cafés, die het meest hebben bijgedragen aan het inflatieverschil met de buurlanden.

Andere componenten dan de diensteninflatie werden eveneens beïnvloed door maatregelen

Om de nadelige gevolgen van de taxshift voor de overheidsbegroting op te vangen, werden een aantal compenserende maatregelen getroffen. Deze hebben sinds eind 2015 bijgedragen aan de opflakking van de inflatie. Ten eerste werden in november 2015 de accijnzen op alcohol aanzienlijk opgetrokken. Vanaf diezelfde maand werden via het kliksysteem ook de accijnzen op diesel geleidelijk aan verhoogd en werden tegelijkertijd de accijnzen op benzine verlaagd, zij het in mindere mate. In januari 2016 werden de accijnzen op tabak opgetrokken en werd de gezondheidstaks ingevoerd. Deze

accijnsbedragen zullen de komende jaren verder worden verhoogd, waardoor die maatregelen ten minste tot in 2019 een impact zullen hebben op de inflatie. Tot slot werd de btw op elektriciteit in september 2015 opnieuw op 21 % gebracht, nadat deze in april 2014 tot 6 % was verlaagd.

Andere maatregelen deden de energieprijzen, en meer bepaald de prijs van elektriciteit, sterk toenemen. Zo werden de intercommunales vanaf medio 2015 onderworpen aan de vennootschapsbelasting, wat in grote mate tot uiting kwam in de consumptieprijzen. Toen werd in Vlaanderen ook het 'prosumentarief' ingevoerd, waardoor consumenten die zelf een deel van hun eigen (groene) elektriciteit produceren, een vergoeding moeten betalen voor het gebruik van het elektriciteitsnetwerk. Vervolgens werd in maart 2016 de energiebijdrage in Vlaanderen aanzienlijk verhoogd, van ongeveer € 3 tot € 100 per jaar voor een gemiddeld gezin. Voorts werd in Vlaanderen het gratis basispakket elektriciteit afgeschaft, wat vanaf mei 2016 zichtbaar werd in de index. Al deze maatregelen, in combinatie met de btw-verhoging in het kader van de taxshift, leidden in 2016 tot een prijsstijging voor elektriciteit met gemiddeld 28 %.

In november 2015 werd een nieuwe Europese emissiestandaard voor voertuigen van kracht (overgang van Euro 5 naar Euro 6). De technische veranderingen die nodig waren om aan deze norm te voldoen, werden eveneens doorberekend in de prijs die de eindverbruiker voor een auto betaalt. Bovendien werd in Vlaanderen vanaf januari 2016 de Belasting op de Inverkeerstelling (BIV) verhoogd, wat de

TABEL 9 GEHARMONISEERDE CONSUMPTIEPRIJSINDEX
(veranderingspercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

	2013	2014	2015	2016	Drie buurlanden
					2016
HICP	1,2	0,5	0,6	1,8	0,3
Energiedragers	-4,6	-6,0	-8,0	-0,6	-4,4
Levensmiddelen	3,6	0,8	1,8	3,1	0,9
Onderliggende inflatie ⁽¹⁾	1,5	1,5	1,6	1,8	0,9
Diensten	1,9	2,2	2,4	2,2	1,0
Niet-energetische industriële goederen	1,0	0,3	0,5	1,0	0,6
<i>p.m.</i> Gezondheidsindex ⁽²⁾	1,2	0,4	1,0	2,1	-

Bronnen: ADS, EC.

(1) De totale geharmoniseerde consumptieprijsindex, ongerekend de volatiele componenten, namelijk energie en levensmiddelen.

(2) De nationale consumptieprijsindex, ongerekend producten die schadelijk worden geacht voor de gezondheid, namelijk tabak, alcohol en motorbrandstoffen.

prijsstijging van niet-energetische industriële goederen ten belope van 0,1 procentpunt beïnvloedde.

Tot slot werd eind augustus 2015 een akkoord gesloten tussen de partners van het Belgisch Ketenoverleg Agrovoeding, teneinde de Belgische melkveehouders te steunen. Daartoe stortte de distributiesector van september 2015 tot en met mei 2016 14 eurocent per verkochte liter melk in een fonds. Dit bedrag werd integraal doorberekend in de consumptieprijs van melk en kwam aldus tot uiting in de inflatiecijfers. Na de beëindiging van het akkoord duurde het echter enkele maanden alvorens een prijsverlaging merkbaar was.

Bijgevolg is het inflatieverschil tussen België en de drie buurlanden opnieuw toegenomen

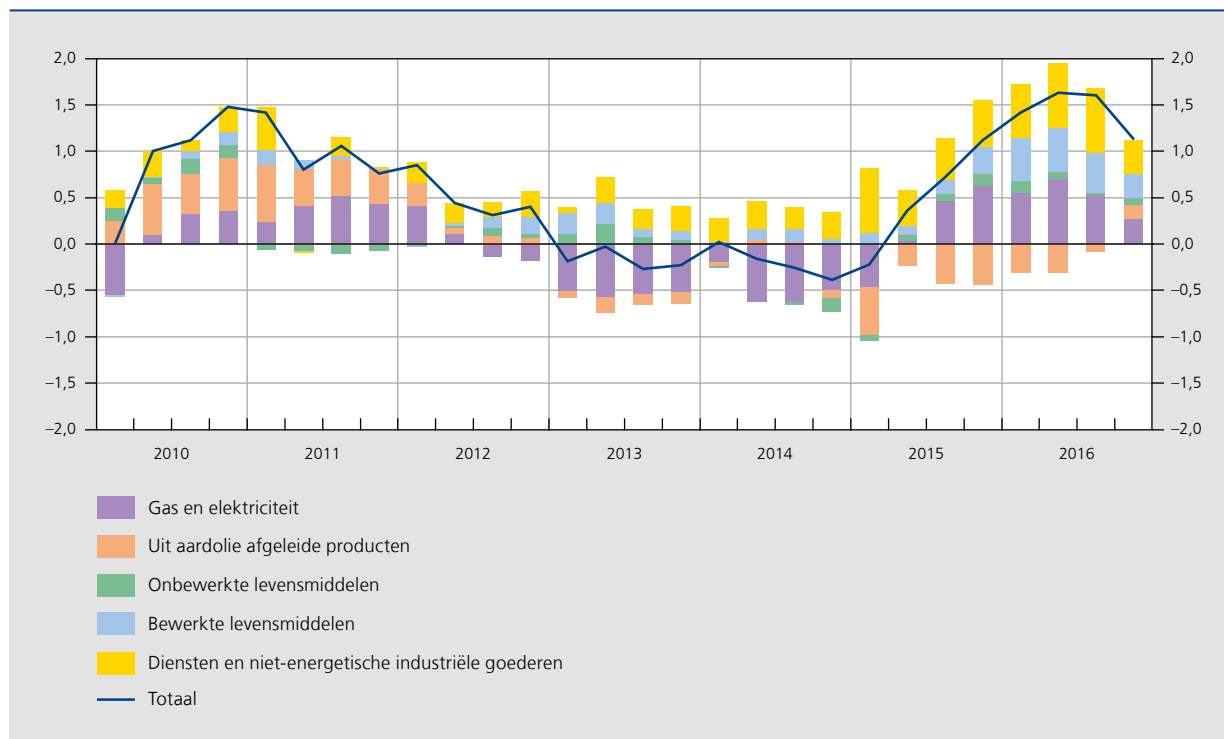
De totale inflatie in België kwam in 2016 op 1,8% uit, tegen 0,6% het jaar voordien. Deze versnelling is grotendeels toe te schrijven aan de minder snelle daling van de prijzen voor energiedragers als gevolg van de vermelde maatregelen die leidden tot een hogere elektriciteitsprijs en van de prijsstijging voor Brent-olie, waardoor de inflatie van uit aardolie afgeleide producten minder negatief was dan

in 2015. Ook de levensmiddelen hebben, door de maatregelen in het kader van de taxshift en het melkakkoord, bijgedragen aan de inflatieversnelling: de prijsstijging voor die producten beliep gemiddeld 3,1%, tegen 1,8% in 2015. Overigens kan ook het ruimere gebruik in België van scannerdata bij de berekening van het prijsindexcijfer sinds januari 2016, vooral voor levensmiddelen, het prijsverloop voor deze categorie opwaarts hebben beïnvloed.

De onderliggende inflatie – dit is de totale inflatie ongerekend de volatiele componenten levensmiddelen en energie – beliep 1,8% in 2016, en lag daardoor voor het eerst sinds 2012 niet meer hoger dan de totale inflatie. Zoals vermeld, bleven de dienstenprijzen sterk toenemen. De inflatie voor niet-energetische industriële goederen, die een kleiner gewicht in de onderliggende inflatie hebben, bedroeg 1%, tegen 0,5% in 2015. Deze stijging vindt voor een groot deel haar oorsprong in de maatregelen die de aankoop van voertuigen duurder maakten (Euro 6-norm en BIV).

De beschreven ontwikkelingen verklaren meteen ook het aanzienlijke inflatieverschil, van 1,4 procentpunt, tussen België en de drie buurlanden in 2016. Dat verschil

GRAFIEK 44 ELEKTRICITEIT, BEWERKTE LEVENSMIDDELEN EN DIENSTEN DROEGEN BIJ AAN HET INFLATIEVERSCHIL TUSSEN BELGIË EN DE DRIE BUURLANDEN
(in procentpunt)

Bron: EC.

is vooral toe te schrijven aan elektriciteit, bewerkte levensmiddelen en diensten, drie categorieën waarvan de prijzen sterk werden beïnvloed door overheidsmaatregelen. Daartegenover heeft het prijsverloop van de uit aardolie afgeleide producten het inflatieverschil ten opzichte van de drie buurlanden verkleind. Veranderingen van de Brentprijs komen in België traditioneel sterker tot uiting in de consumptieprijzen van die producten dan in andere landen. Onder meer wegens het zeer lage niveau van de accijnzen op huisbrandolie vertegenwoordigen de grondstoffen in België immers een groter deel van de door de eindverbruiker te betalen prijs, waardoor schommelingen in de Brentprijs een grotere impact hebben op de gemeten inflatie. De historisch lage Brentprijs van de voorbije jaren, die begin 2016 een dieptepunt bereikte, heeft aldus de invloed van de sterke prijsstijgingen voor elektriciteit gemilderd.

Aan het einde van het jaar is het inflatieverschil verkleind. Een aantal belangrijke maatregelen, zoals de btw-verhoging op elektriciteit en de stijging van het inschrijvingsgeld voor het hoger onderwijs in Vlaanderen, kwamen toen niet langer tot uiting in het totale prijsverloop. De Belgische inflatie bleef niettemin op een hoog peil, voornamelijk wegens de stijging van de Brentprijs. In de buurlanden had de duurdere olieprijs tot gevolg dat de inflatie aantrok van 0,1 % in het eerste tot 0,8 % in het laatste kwartaal van 2016. Ook in het eurogebied werd een dergelijke ontwikkeling opgetekend.

De gezondheidsindex, dit is de nationale consumptieprijsindex ongerekend alcohol, tabak en motorbrandstoffen, is in 2016 met 2,1 % gestegen, tegen 1 % tijdens het voorgaande jaar. Het is deze indicator die onder meer wordt gebruikt voor de berekening van de indexering van de lonen.

Zowel eenmalige factoren, die een tijdelijke directe impact hebben op sommige componenten van de inflatie, als meer structurele factoren hielden de inflatie derhalve op een hoog peil. De eenmalige factoren kunnen echter 'tweederonde-effecten' sorteren. Zo doen diensten waarvan het prijsverloop in zekere mate gekoppeld is aan een prijsindicator, de inflatie verder toenemen. Bovendien houden de automatische indexeringsmechanismen in dat prijsstijgingen op termijn ook loonsverhogingen teweegbrengen, die op hun beurt opnieuw kunnen leiden tot hogere prijzen. Hierdoor kan de initieel tijdelijke directe impact toch structureel worden. Een dergelijke loon-prijsspiraal is minder waarschijnlijk bij de drie voornaamste buurlanden, aangezien deze geen automatische indexering toepassen. De overheidsmaatregelen met een prijsverhogend effect kunnen derhalve op termijn het concurrentievermogen van ons land aantasten. In dat verband zou de aanpassing van de wet van 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen, die een automatisch correctiemechanisme invoert bij onverwachte ontsporingen, dergelijke ontwikkelingen kunnen tegengaan.